

Çin'in Baskı Algoritmaları

**Sincan'da Polis Tarafından Kullanılan Takip ve Gözetim
Yazılımını Tersine Mühendislik Yöntemiyle Çözmek**

Özet

Çin hükümeti, 2016 yılının sonlarından bu yana Sincan'daki 13 milyon etnik Uygur'u ve diğer Türki Müslümanları keyfi ve kitlesel olarak gözaltına alıyor, zorunlu siyasi endoktrinasyona maruz bırakıyor, seyahat ve din özgürlüklerini kısıtlıyor. Baskıların arttığı bu koşullar altında, güvenilir tahminlere göre, bir milyona varan sayıda insan “siyasi eğitim kamplarında” tutuluyor. Hükümetin “Terörist Şiddete Darbe Vur” kampanyası, Sincan'ı, Çin'in yenilikçi toplumsal kontrol teknolojilerinin kullanıldığı önemli merkezlerinden birine dönüştürmüş durumda.

Bu raporda, polislerin ve diğer görevlilerin, Çin makamlarının Sincan'da kitlesel takip ve gözetim için kullandıkları ana sistemlerden biri olan Entegre Ortak Operasyon Platformu (*Integrated Joint Operations Platform — IJOP*) ile haberleşmek için faydalandıkları bir cep telefonu uygulamasının ayrıntılı bir betimlemesi ve analizi sunuluyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü, IJOP ile ilgili ilk raporunu 2018 Şubat'ında yayınlamış ve söz konusu fişleme programının insanlar hakkındaki verileri topladığını ve potansiyel tehdit olarak gördüğü kişileri mimleyerek görevlilere bildirdiğini; bunlardan bazılarının doğrudan hedef alınarak gözaltına alındıklarını ve siyasi eğitim kamplarıyla birlikte başka tesislere gönderildiklerini bildirmişti. Şimdi ise söz konusu cep telefonu uygulamasının “tersine mühendislik” yöntemiyle çözülmesi sayesinde, bu kitlesel fişleme sisteminin hangi tip davranışları ve insanları hedef aldığını öğrenmiş bulunuyoruz.

Sincan'da kitlesel takip ve gözetimin gerçekte nasıl işlediğinin anlaşılması için emsalsiz bir pencere açan bulgularımız, daha geniş bir açıdan da önem taşıyorlar; zira bölgedeki daha genel toplumsal takip ve kontrol ekosisteminin merkezinde IJOP sistemi yer alıyor. Bulgularımız, Çin'de kitlesel takip ve gözetimin nasıl yürütüldüğüne de ışık tutuyorlar. Sincan'da kullanılan sistemlerin mahremiyet ihlali yapma kabiliyetleri özellikle yüksek olsa da; temel tasarımları, polislerin Çin'in tamamında kullanmayı planladıkları ve uygulamaya aldıkları sistemlerle benzerlik arz ediyor.

Bu raporda betimlenen kitlesel takip ve gözetim pratiklerinin çoğu — hatta, muhtemelen, tamamı — Çin kanunlarına aykırı. Söz konusu pratikler uluslararası hukuk ile güvence altına alınan mahremiyet ve insanların suçlulukları kanıtlanana kadar masum sayılma

hakları ile birlikte, seyahat ve örgütlenme özgürlüklerini de ihlal ediyorlar. Söz konusu pratiklerin, ifade ve vicdan özgürlüğü gibi diğer insan hakları üzerinde de derin etkileri var.

İnsan Hakları İzleme Örgütü görevlilerin IJOP’u şu üç temel işlevi yerine getirmek amacıyla kullandığını tespit etti: kişisel bilgilerin toplanması, kuşkulu olduğu varsayılan faaliyetlerin veya durumların ihbar edilmesi ve sistem tarafından sorunlu olarak mimlenen kişiler hakkında soruşturma başlatılması.

IJOP uygulamasının analizi, yetkili makamların, kişilerin arabalarının renklerinden, santimi santimine boylarının ölçüsüne kadar muazzam miktarda kişisel bilgiyi toplayarak, IJOP’un merkezi sistemine yüklediklerini ve bu bilgileri kişilerin ulusal kimlik kartı numarası ile ilişkilendirdiklerini gösteriyor. Analizimiz, Sincan’daki yetkili makamların, “komşularla görüşmemek,” “ön kapıyı kullanmaktan sık sık kaçınmak” gibi çok sayıda, yasal, gündelik, şiddet içermeyen davranışı kuşkulu olarak gördüklerini ortaya koyuyor. Uygulama ayrıca, aralarında bir çok sanal özel ağın da (*Virtual Private Network — VPN*) bulunduğu 51 ağ aracı ile WhatsApp ve Viber gibi şifreli haberleşme araçlarının kullanımını da fişliyor.

IJOP uygulaması Çin makamlarının, camilere bağış yapmak veya izinsiz Kur’an okumak gibi bazı barışçı dini faaliyetleri de kuşkulu gördüklerini gösteriyor. Ancak uygulamanın sorunlu gördüğü diğer davranış tiplerinin çoğu, etnik veya dini açıdan nötr. Bulgularımız IJOP sisteminin Sincan’da yaşayan herkesi izlediğini ve herkes hakkında bilgi topladığını gösteriyor. Sistem insanların hareketlerini, “gezingelerini” ve telefonlarındaki, kimlik kartlarındaki ve araçlarındaki konum verilerini izleyerek takip ediyor; ayrıca bölgede yaşayan herkesin elektrik ve yakıt istasyonu kullanımları da takip ediyor. Bu, Sincan yerel yönetimince yapılan ve görevlilerce IJOP için “kapsamlı bir şekilde” “her bir hanede yaşayan her bir insanla ilgili” olarak veri toplanması gerektiğini vurgulayan açıklamalar ile tutarlılık arzeden bir durum.

IJOP sistemi, düzensizlikler veya normal olduğu varsayılan davranışlardan sapmalar tespit ettiğinde, örneğin bir insan kendisi adına kayıtlı olmayan bir telefon kullandığında, “normalden” fazla elektrik kullandığında veya polisten izin almadan kayıtlı bulunduğu mahallenin dışına çıktığında, sistem bu “mikro-ipuclarını” kuşkulu olarak mimleyerek yetkililere bildiriyor ve soruşturma başlatılmasını sağlıyor.

IJOP'un kilit önemdeki diğer unsurlarından biri de kişisel ilişkileri izlemek. Yetkili makamlar, anlaşıldığı kadarıyla, bu ilişkilerden bazılarının içkin olarak kuşkuyla olduğunu düşünüyorlar. IJOP, örneğin, yeni bir telefon numarası almış veya yabancı bağlantıları olan kişilerin akrabası olan kişileri soruşturmaları için görevlilere talimat gönderiyor.

Yetkili makamlar, Sincan'daki kitlesel gözetim uygulamalarını, bir terörle mücadele aracı olarak haklı göstermeye çalışmışlardı. Uygulama görevlilere, telefon ve yazılım kontrolü yaparken “terör” ve “şiddet içeren ses ve görüntü içeriklerini” kontrol etmeleri yönünde de talimatlar iletse de, bu ifadeler Çin yasalarında çok geniş bir şekilde tanımlanıyorlar. Uygulama görevlilerin İslam inancının radikal bir biçimine gönderme yapan “Vahabizm yandaşlarına” ve “kendilerini patlatarak öldürmüş olanların ailelerine” karşı dikkatli olmaları için de talimatlar iletıyor. Ancak IJOP uygulamasının özellikle dikkat çektiği davranışların çoğunluğunun olmasa da çoğunun terörle veya aşırılıkçılıkla açık bir ilişkisi bulunmuyor. IJOP sistemi ile ilgili analizimiz, gerçek terör faaliyetleriyle veya aşırılıkçı şiddetle mücadele etmenin, sistemin merkezi amaçlarından biri olmadığını gösteriyor.

Uygulama, hükümet görevlilerinin görevlerini ifa ederken gösterdikleri performansa da not veriyor ve bu yönüyle üst düzey amirlerin görev verirken kullandıkları ve emirlerinde çalışan görevlilerin performanslarını takip etmelerine olanak tanıyan bir araç olma niteliği de taşıyor. IJOP uygulamasının bir amacı da, kısmen, hükümet görevlilerinin, hükümetin baskıcı emirlerini etkin bir şekilde yerine getirip getirmediğini denetlemek.

Çin hükümeti IJOP'u geliştirirken teknoloji tedarikçisi Çin şirketlerinden yararlanmıştı. Sincan'da vuku bulan insan hakları ihlallerinin asıl sorumlusu Çin hükümeti olsa da, uluslararası hukuk söz konusu şirketleri de insan haklarına saygı göstermekle, insan hakları ihlallerine iştirak etmemekle ve bu tür ihlallerin vuku bulması halinde, bunları tazmin ve telafi etmekle yükümlü kılıyor.

Aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı üzere, IJOP sistemi ve bölgenin kontrol noktalarının bazıları el ele vererek görünmez veya sanal bir çit dizisi oluşturuyorlar. Yetkililer bunları tüm bölgeye yayılmış, sakıncalı unsurları ayıklayan bir dizi “filtre” veya “elek” olarak tarif ediyorlar. Yetkililerin IJOP sistemine programlanmış faktörler tarafından belirlenen tehdit düzeyi algısına bağlı olarak, insanların seyahat özgürlükleri farklı ölçülerde kısıtlanıyor. Bazıları Sincan'daki cezaevlerinde ve siyasi eğitim kamplarında tutuluyor, bazıları ev

hapsinde tutuluyor, bazılarının da kayıtlı oldukları mahallelerden çıkmalarına, halka açık yerlere girmelerine veya Çin'den ayrılmasına izin verilmiyor.

Hükümetin Sincan Bölgesi'nde seyahat özgürlüğünü kontrol etmek için uyguladığı önlemler, Mao Zedong döneminde (1949 — 1976) uygulananlarla benzerlik taşıyor. Söz konusu dönemde de insanlar kayıtlı oldukları bölgelerde yaşamak zorunda bırakılırdı ve polis mahallelerinden çıkmaya çalışan insanları gözaltına alabilirdi. 1979 yılında başlatılan ekonomik liberalleşmeden sonra bu çeşit önlemler büyük ölçüde kullanılmaz olmuştu. Ancak Sincan'ın, teknolojik sistemlerle idari yasakları bir arada kullanan modern polis devleti, yetkili makamlara, Mao dönemi seviyesindeki yasakları, emeğin büyük ölçüde serbest dolaşımına gereksinim duyan ekonominin ihtiyacını karşılayabilecek bir şekilde, kademeli olarak uygulama olanağı veriyor.

Kişisel bilgilerin, IJOP uygulaması vasıtasıyla, insanların mahremiyetlerini ihlal edecek bir şekilde ve çok büyük ölçekte toplanabiliyor olması, Sincan'da yaşayan Türki Müslümanların, hükümet görevlileri tarafından kendileri veya aile üyeleri hakkında şaşırtıcı miktarda ve çeşitlilikte kişisel sorular sorulduğu yönündeki bildirimlerini de açıklayabilecek nitelikte. Hükümet görevlileri Müslümanların evlerine ve iş yerlerine mahremiyetlerini ihlal eden nitelikte ziyaretler yaptıklarında, tipik olarak, örneğin o evde yaşayanların egzersiz aletlerinin olup olmadığını ve yurtdışında yaşayan aileleri ile nasıl iletişim kurduklarını soruyorlar; söz konusu görevliler anlaşıldığı kadarıyla bunu kendilerine IJOP gibi uygulamalar tarafından iletilen talimatları yerine getirmek amacıyla yapıyorlar. IJOP uygulaması gündelik yaşamları delik deşik edilip kayıt altına alınan insanlara, hükümet yetkilileri tarafından bilgi verilmesini gerektirmediği gibi, bu bilginin nasıl kullanıldığı ve saklandığı da insanlara açıklanmıyor ve söz konusu bilgiler toplanırken insanların onayları da alınmıyor.

Terörist Şiddete Darbe Vur kampanyası Türki Müslümanların suçları ispat edilene kadar masum sayılma haklarını da tamamiyle ihlal ediyor. Yetkili makamlar Sincan'da insanları geniş ve muğlak ölçütler temelinde kuşkulu görerek mimleyen ve sonradan kimin gözaltına alınacağını belirlemek amacıyla görevliler tarafından değerlendirilen isim listeleri oluşturan bir sistem yaratmış durumdalar. Resmi belgeler, “alınması şart olan kişiler, alınmalıdır” diyerek, hedefin gözaltına alınan “güvenilmez kişi” sayısını maksimize etmek olduğuna işaret ediyorlar. Böyle kişiler daha sonra, en temel koruma prosedürleri işletilmeden, polis tarafından sorgulanıyorlar. 2018 yılında yayınlanan raporumuzda

belgelemiş olduğumuz üzere, bu kişilere avukat tutma hakkı tanınmıyor, bazıları kötü muameleye ve işkenceye maruz bırakılıyorlar ve bu ihlalleri etkin bir şekilde tazmin veya telafi edebilecek hukuki yollar da bulunmuyor. Sonuç olarak, Çin makamları, teknolojinin verdiği imkanları da kullanarak, Sincan’da yaşayan Türki -Müslümanları, Çin kanunlarında suç sayılmayan davranışlar ve eylemler nedeniyle, kitlesel, keyfi ve süresiz olarak gözaltında tutuyorlar.

Gelgelelim, Çin makamları yine de “gelişmiş” sistemleri sayesinde “teröristleri” “büyük bir hassasiyetle” hedef aldıkları ve bu sayede Sincan’da güvenliği tesis ettikleri yönünde gerçekle uzaktan yakından ilgisi olmayan iddialarda bulunabiliyorlar. Çin’de yargı bağımsızlığının ve özgür bir basın bulunmadığı ve hükümetin de bağımsız sivil toplum örgütlerine şiddetle düşmanlık beslediği göz önüne alındığında hükümetin ve hükümetle işbirliği yapan şirketlerin eylem ve kararlarının, özellikle de söz konusu sistemlerin insanların hayatlarında doğurduğu yıkıcı sonuçların hesabını sormak mümkün olamıyor.

Çin hükümeti IJOP uygulamasını derhal kapatmalı ve Sincan’da yaşayan insanlarla ilgili topladığı tüm verileri silmeli. Türki Müslümanları izlemek ve kontrol etmek amacını taşıyan tüm zorunlu programlar başta olmak üzere, Terörist Şiddete Darbe Vur kampanyasını hemen sonlandırmalı. Siyasi eğitim kamplarında tutulan herkes koşulsuz olarak serbest bırakılmalı ve bu kamplar kapatılmalı. Hükümet, mahremiyet hakları da dahil olmak üzere insan hakları ihlallerine adı karışan Parti Sekreteri Chen Quango ve diğer üst düzey görevliler hakkında soruşturma açmalı ve Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’nin talebi doğrultusunda BM insan hakları uzmanlarının Sincan’a girmelerine izin vermeli.

İlgili yabancı hükümetler, Birleşik Devletler’in küresel Magnitsky Yasası örneğindeki gibi, Terörist Şiddete Darbe Vur kampanyasındaki hak ihlalleriyle ilişkili olan Parti Sekreteri Chen ve diğer üst düzey görevliler gibi kişileri doğrudan ve şahsen hedef alan yaptırımlar uygulamalı, örneğin bu kişilere vize yasağı getirmeli veya yurtdışındaki varlıklarını dondurmali. Yabancı hükümetler Çin hükümetinin temel hakları ihlal etmek için kullanabileceği teknolojileri elde etmesini engelleyebilecek, uygun ihracat kontrolü mekanizmaları da uygulamalıdır.

Tavsiyeler

Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti'ne

- Sincan'daki Entegre Ortak Operasyon Platformu'nu (IJOP) kapatın ve topladığı tüm verileri silin;
- İnsanların mahremiyet haklarını koruyan kapsamlı ulusal bir yasa çıkartılana dek, Sincan'da biyometrik verilerin toplanmasını ve kullanımını askıya alın;
- Türki Müslümanları izlemeyi ve kontrol etmeyi hedefleyen tüm zorunlu programlar başta olmak üzere, Sincan'daki "Terörist Şiddete Darbe Vur" kampanyasını hemen durdurun;
- Terörist Şiddete Darbe Vur kampanyası ile bağlantılı insan haklarını ihlal ettiği iddia edilen kitlesel takip ve gözetim uygulamalarında adı geçen Parti Sekreteri Chen Quango ve diğer üst düzey görevliler hakkında tarafsız bir soruşturma başlatarak, sorumlulardan hesap sorun; ve
- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve birçok özel BM prosedürü tarafından talep edildiği üzere, Sincan'a girilmesine izin verin.

Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi'ne

- Biyometrik ve kişisel verilerle ilgili olarak, bu tür verilerin toplanmasının uluslararası insan hakları standartları ile uyumlu olmasını sağlayacak bir yasa tasarısı hazırlayın ve yasalaştırın:
  - Bu yasada yer verilecek standartlar, bu tür verilerin toplanmasını, kullanımını, erişimini, dağıtımını ve saklanmasını ancak mahremiyeti daha az ihlal edebilecek başka yöntemlerin bulunmadığı, zorunlu hallerde mümkün kılan; ve bu tür verilerin, kamu güvenliği gibi meşru bir amaçla orantılı ve sıkı bir şekilde tanımlanmış olarak toplanmasını ve kullanılmasını sağlayan daha geniş bir çerçevenin parçası olmalıdır;
  - Bu standartların uygulanmasını sağlamak için, biyometrik bir veri programında şu unsurlara yer verilmelidir: verilerin toplanmasının ve kullanımının bağımsız bir makamın onayına tabi olması; yetkili makamların

bu verilerin toplandığına ilişkin kamuoyunu bilgilendirmesi; programın bağımsız olarak denetlenmesini mümkün kılan mekanizmalar, ve insanların hak ihlallerini şikayet edebilecekleri, tazmin ve telafi edilebilecekleri yollar.

- Daimi komite, ayrıca, ilgili yetkili makamların, şu ana dek oluşturulmuş olan veri tabanları ve bunların ne şekilde kullanıldığı başta olmak üzere, biyometrik tabanlı tanıma teknolojilerinin toplanması ve kullanılmasına ilişkin bilgileri yayınlamasını da sağlamalıdır.

İlgili Hükümetlere:

- Birleşik Devletler'in küresel Magnitsky Yasası örneğindeki gibi, Terörist Şiddete Darbe Vur kampanyasındaki hak ihlalleriyle ilişkili olan Parti Sekreteri Chen ve diğer üst düzey görevliler gibi kişileri doğrudan ve şahsen hedef alan yaptırımlar uygulayın, örneğin bu kişilere vize yasağı getirin veya yurtdışındaki varlıklarını dondurun;
- Çin hükümetinin ve hükümetin yaptığı hak ihlallerini mümkün kılan Çin şirketlerinin, temel hakları ihlal etmek amacıyla kullanılan teknolojilere erişimlerini engelleyebilecek ihracat kontrolleri uygulayın; bu amaçla CETC'nin ve bu raporda adı geçen diğer şirketlerin adlarını var olan ihracat yasağı listelerine ekleyin.
- Üniversiteler de başta olmak üzere, devlet kurumlarının, Sincan polisiyle ve Sincan'daki Türk Müslümanlara karşı yapılan hak ihlalleriyle irtibatlı Çinli Teknoloji şirketleriyle ilişkilennmelerini sağlayın; ve
- Sincan'daki durumu değerlendirecek ve BM İnsan Hakları Konseyi'ne raporlayacak bir uluslararası bilgi toplama heyetinin kurulması için çaba sarfedin.

Birleşmiş Milletler'e:

- Birleşmiş Milletler genel sekreteri Antonio Guterres ve diğer üst düzey BM görevlileri Terörist Şiddete Darbe Vur kampanyasının sebep olduğu insan hakları ihlallerini Çin hükümeti ile yaptıkları kamuoyuna açık ve kapalı toplantılarda gündeme getirmelidirler;

- Sivil toplum aktivistlerinin, Çin hükümetinin Sincan’da ve başka yerlerde yaptığı insan hakları ihlallerini güvenli bir şekilde BM insan hakları mekanizmalarına raporlayabilmeleri için, üst düzey BM görevlileri yardımcı olmalıdır;
- Üst düzey BM görevlileri Çinli sivil toplum gruplarını desteklemeli ve bu kapsamda, Çin hükümetinin, Sincan’daki Türki Müslümanların haklarını savunan sivil toplum gruplarına yetki onayı verilmesini engellemek amacıyla BM Ekonomik ve Toplumsal İşler Dairesi (*UN Department of Economic and Social Affairs — DESA*) nezdinde giriştiği çabalara direnmelidir;

Başta CETC, HBFEC, Baidu, Face++ ve Hikvision olmak üzere, Sincan’da faaliyet gösteren Çinli ve Uluslararası Şirketlere:

- Faaliyetlerinizin Terörist Şiddete Darbe Vur kampanyasını, özellikle de Sincan Kamu Güvenliği Bürosu tarafından kullanılan biometrik fişleme sistemlerini desteklemediğinden emin olun;
- Sincan polisi ve diğer güvenlik güçleriyle kurduğunuz iş ilişkilerinin insan hakları ihlallerine katkı yapmadığından emin olun, böyle bir katkı yaptığınızı fark ettiğinizde bu ilişkileri derhal sonlandırın;
- İnsan haklarını destekleyen şirket politikaları benimseyin ve açıklayın; şirket faaliyetlerinin insan hakları ihlallerine yol açmamasını ya da katkı sunmamasını sağlayacak prosedürler oluşturun; ve
- Yatırım veya iş tekliflerinin insan hakları üzerindeki etkilerini analiz edin ve olumsuz etkileri engelleyebilecek ve azaltacak stratejiler uygulayın. Bu tür “insan hakları etki analizlerinin” sivil toplum gruplarıyla ve insan hakları uzmanlarıyla eşgüdüm içinde yürütülmesi gerekir.